

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ У РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД В КОНТЕКСТІ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА 1920-Х РОКІВ

ДЗЕЙКО Жанна Олександрівна - доктор юридичних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ

УДК 340.134(477), 1920-1929“

В статті аналізуються особливості становлення отечественной законодательной техники в советский период в контексте кодификации 1920-х годов. Исследованы основные приемы и правила законодательной техники, которые были использованы для создания кодексов, что касаются формулирования норм права, построения структуры, юридической терминологии.

Ключові слова: Українська Соціалістична Радянська Республіка, законодавча техніка, історія законодавчої техніки, засоби і правила законодавчої техніки, кодифікація.

Ефективна реалізація правових та державних реформ у сучасній Україні неможлива без урахування історико-правової спадщини нашого народу. Вивчення історії вітчизняної законодавчої техніки сприяє недопущенню помилок при її вдосконаленні у майбутньому, створенні нових законів, систематизації законодавства та ін. Використання здобутків у сфері застосування законодавчої техніки сприяє удосконаленню якості законів та їх ефективній реалізації.

Проблеми законодавчої техніки за радянських часів хоча і не були в центрі уваги юридичної науки і практики, втім у цей період склалася ґрунтовна наукова база та практика застосування правил і засобів створення і систематизації законів. Проте панування тоталітарного режиму за радянських часів зумовило особливості підходів до вирішення питань законодавчої техніки.

Це виявилось як у теоретичних підходах до розуміння різних проблем законодавчої техніки, у тому числі абсолютизації її інструментальної ролі, так і у практиці застосування правил і засобів законодавчої техніки: використанні юридичних конструкцій відповідно до інтересів пануючого класу, відповідному формулюванню норм права у законах та їх структурній побудові тощо. Тому наукові та практичні здобутки радянського періоду у сфері використання правил і засобів законодавчої техніки потребують переосмислення в аспекті становлення України як правової, демократичної держави.

Історико-правовим проблемам становлення законодавчої техніки в Україні та інших державах присвячені праці сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців, у яких докладно і всебічно досліджено певні етапи її розвитку: Л. Ф. Апт, О. Й. Вовка, А. Ю. Іванової, Т. В. Кашаніної, П. О. Нюхіної, І. Б. Усенка та ін. Втім особливості становлення вітчизняної законодавчої техніки в радянський період в контексті проведення кодифікації законодавства 1920-х рр. потребують спеціального, системного аналізу. Це дасть можливість поглибити наукові уявлення із відповідних проблем історії законодавчої техніки, з'ясувати еволюцію формування і розвитку правил і засобів законодавчої техніки, використати історичний досвід її наукового розуміння та практичного застосування.

Метою цієї роботи є дослідження особливостей становлення вітчизняної зако-

нодавчої техніки в радянський період в аспекті проведення кодифікації законодавства 1920-х рр., при здійсненні якої найяскравіше проявилися характерні риси застосування правил і засобів законодавчої техніки досліджуваного періоду.

Роботи з кодифікації законодавства в Українській Соціалістичній Радянській Республіці (далі – УСРР) почали здійснюватися з 1919 р. Загалом, створені внаслідок її проведення кодекси 1920-х рр. втілили принципи і систему соціалістичного права і ґрунтувалися на загальносоюзному законодавстві та законодавстві Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки (далі – РСФРР). Кодифікація законодавства в УСРР 1920-х рр. була неповною: це стосується відсутності чіткого визначення прав та обов'язків суб'єктів у законах та санкцій за порушення юридичних норм, відсутності нормативного регулювання багатьох питань, які можуть виникнути у процесі реалізації юридичних норм і ін. У зв'язку із цим, крім законів, було видано великий обсяг підзаконних нормативних актів, що негативно вплинуло на реальну ефективність реалізації норм, сформульованих у законах.

Як слушно зазначається у науковій літературі, на початку 1920-х років в УСРР «ще не були вироблені єдині чіткі правила з питання форми кодифікаційних і інших нормативних актів», їх структури, формулювання статей тощо [1; с. 44-47].

Недостатньо ефективно практичне застосування законодавчої техніки було зумовлене тим, що, по-перше, законодавчу діяльність здійснювали різні органи державної влади: до прийняття першої радянської конституції – Всеукраїнський з'їзд Рад, ВУЦИК та Рада Народних Комісарів; відповідно до Конституції УСРР, ухваленої Президією III Всеукраїнського З'їзду Рад 14.03.1919 р., її здійснювали Всеукраїнський з'їзд Рад, ВУЦИК і Рада Народних Комісарів, однак «лише з ... уповноваженням В.Ц.В.К.Р.» [2]; також «з травня 1919 р. законодавчі функції починають здійснюватися Президією ВУЦИК» [3; с. 43]; згідно із постановою V Всеукраїнського з'їзду Рад «Про радянське будівництво» від

01.03.1921 р., цю діяльність здійснювали «Всеукраїнський з'їзд Рад і УкрЦИК, його президія і Раднарком» [4; с. 90-94]; відповідно до постанови IX Всеукраїнського з'їзду Рад «Про зміну Конституції Української Соціалістичної Радянської Республіки»

1925 р. – Всеукраїнський з'їзд Рад, ВУЦИК та Президія ВУЦИК, згідно з поправками, внесеними до Конституції УСРР та Положенням про Раднарком УСРР – також Рада Народних Комісарів; відповідно до Конституції УСРР 1929 р. – Всеукраїнський з'їзд рад, а в періоди між його з'їздами – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет, у періоди ж між його сесіями – Президія Всеукраїнського центрального виконавчого комітету, а Рада Народних Комісарів мала право видавати законодавчі акти лише у межах прав, наданих їй ВУЦИК [5]. Таке багатоманіття суб'єктів законодавчої діяльності не сприяло формуванню стабільної, ефективної практики застосування правил і засобів створення і систематизації законів.

По-друге, оскільки радянська держава в особі органів державної влади не була зацікавлена у здійсненні своєї діяльності в межах права і закону, у законодавчій практиці 1920-х рр. не існувало чіткої різниці між законами та підзаконними нормативними актами (постановами, положеннями, декретами, директивними листами, інструкціями та ін.). Це проявлялося у відповідному закріпленні предметів їх регулювання, формулюванні юридичних норм в актах, їх структурній побудові тощо й призвело до зниження реального значення закону у суспільстві, у тому числі це стосується питань наукової розробки правил і засобів законодавчої техніки та втілення їх у законодавчу практику.

По-третє, одним із основних засобів законодавчої техніки, який використовувався за радянських часів, як слушно зазначає Л. Апт, було «відтворення нормативних приписів» [6; с. 233]. Дійсно, акти союзних республік базувалися на загальносоюзному законодавстві, складалася централізація нормативного регулювання суспільних відносин, що не сприяло ефективному по-

зитивному, різнобічному розвитку законодавчої техніки в УСРР. Втім серед заходів, які сприяли формуванню нормативної основи діяльності уповноважених суб'єктів зі створення законів, можна зазначити розробку «Положення про Комісію по розгляду законодавчих пропозицій при Раднаркомі УСРР» [1; с. 44] і ін.

Унаслідок здійснення кодифікації законодавства 1920-х рр. в УСРР були прийняті такі кодифіковані акти: Кримінальний кодекс (1922 р.), Кримінально-процесуальний кодекс (1922 р.), Цивільний кодекс (1922 р.), Кодекс законів про народну освіту (1922 р.), Цивільно-процесуальний кодекс (1924 р.), Кримінальний кодекс (1927 р.), Кримінально-процесуальний кодекс (1927 р.), Адміністративний кодекс (1927 р.), Цивільно-процесуальний кодекс (1929 р.) та інші акти. Це свідчить про упорядкування великого обсягу нормативного матеріалу у кодифікованих актах різних галузей законодавства УСРР.

Розглянемо основні правила і засоби законодавчої техніки на прикладах створення низки кодексів УСРР 1920-х років. Кримінальний кодекс УСРР (далі – КК 1922 р.), який затверджений ВУЦВК 23.08.1922 р. та набув чинності 15.09.1922 р. [7], ґрунтувався на Кримінальному кодексі РСФРР. Крім того, слід зазначити про роль інших актів радянської влади того часу, у яких встановлювалися засади радянського кримінального права і які вплинули на формування змісту КК 1922 р. Серед них – Декрет № 3 про суд, затверджений Радою Народних Комісарів 20.07.1918 р. [8], у якому встановлювалося, що «місцеві народні суди при призначенні кримінального покарання керуються декретами Робітничого і Селянського уряду та соціалістичною правосвідомістю» [9; с. 65], «Керівні начала з кримінального права РСФРР» 1919 р., видані Народним комісаріатом юстиції, які стали «прообразом Загальної частини радянського Кримінального кодексу» РСФРР [10; с. 68] і ін.

КК 1922 р. структурований на Загальну та Особливу частини. У Загальній частині було 56 статей (але сам термін «стаття» не вживався). Статті Загальної частини

були об'єднані у складові, які фактично виконували роль глав Кодексу, втім термін «глава» не вживався. Тим не менше, ці складові елементи Кодексу мали нумерацію та найменування. Особлива частина об'єднувала глави (цей термін, на відміну від Загальної частини, вживався у Особливій частині Кодексу). При цьому глава перша, у свою чергу, була структурована також на дві складові, які були пронумеровані та мали назви. Невдалим можна вважати відсутність вживання терміна «стаття» для позначення відповідних структурних елементів КК 1922 р., які, крім того, не мали назв.

Як слушно зазначено у літературі, «до Особливої частини КК УСРР було введено 11 додаткових статей», які позначалися вказівкою на номер статті із відповідним значком [11; с. 403]. Отже, одна із відмінностей КК УСРР 1922 р. в тому, що він мав 11 новел, невідомих КК РСФРР. Юридична конструкція злочину ґрунтувалася на ідеї захисту радянської держави та була занадто ідеологізованою. У КК 1922 р. не було визначено, що злочинне діяння повинне бути передбачено законом. Передбачалася можливість застосування аналогії закону (ст. 10). Як стверджує Н. Нехамкін, «основним критерієм для визначення шкідливості того чи іншого явища є правосвідомість пануючого класу» [12; с. 113]. Про закріплення у цьому акті ідеї захисту радянської держави та революційного правопорядку свідчить формулювання відповідної юридичної конструкції підстав кримінальної відповідальності і зміст інших норм КК 1922 р. Так, недосконалим є формулювання юридичної конструкції поняття злочину, у тому числі його суб'єктивної сторони: у ній закріплені мотиви і цілі вчинення злочину, проте відсутнє закріплення принципу відповідальності за вину. Лише опосередковано, казуїстично, нечітко і неконкретно форми вини суб'єкта передбачені у п. «и» ст. 25 КК 1922 р. Також, виходячи із домінуючої ідеї про необхідність захисту держави, такі види злочинів, як злочини проти життя, здоров'я та гідності особи були розміщені після визначення злочинів державних, посадових і ін.

У КК 1922 р. було застосовано занадто багато оціночних понять («серйозна загроза», «повне усвідомлення», «нормальна діяльність», «контрреволюційні цілі», «активні дії і активна боротьба» та ін. [7]). У цьому Кодексі мало місце занадто широке використання відсилок до норм інших статей цього закону: як диспозицій, так і санкцій статей, що також не характеризувало його як технічно досконалий. Юридичні конструкції норм, сформульовані у КК 1922 р., здебільшого характеризувалися неповнотою регламентації суспільних відносин. Так, диспозиції статей, як правило, сформульовані нечітко, невизначено, без достатньої повноти, що зумовило виникнення прогалин у регулюванні суспільних відносин (ст. 184, 185 і ін. КК 1922 р.). Крім того, у КК 1922 р. є також непоодинокі випадки застосування юридичних конструкцій норм, які знаходяться у протиріччі з іншими юридичними нормами. Так, змістовні колізії існують між нормами статей 5, 8 і 10 КК 1922 р., які передбачають застосування покарання та інших заходів соціального захисту, і назвою структурної частини, у якій вони розміщені – «II. Загальні засади застосування покарання» й ін. [7]. Система санкцій у цьому Кодексі також не була відпрацьована, оскільки не дотриманий при його розробці принцип пропорційності при визначенні відповідальності суб'єктів за вчинені злочини. Отже, Кримінальний кодекс 1922 р. був недосконалим з погляду використання при його створенні правил і засобів законодавчої техніки.

Кримінально-процесуальний кодекс УСРР (1922 р.) [13] (далі – КПК 1922 р.) так само, як і КК 1922 р., характеризувався застосуванням при його створенні юридичних конструкцій, які були спрямовані на захист держави. Підтвердженням цього є ч. 2 ст. 2 КПК 1922 р., відповідно до якої «зупиняти вирішення справи під приводом відсутності, неповноти, неясності чи протиріччя законів суду забороняється» [13]. У той же час, позитивно можна оцінити зміст юридичної норми і форми її закріплення у ст. 5 КПК 1922 р., у якій зазначалося, що «ніхто не може бути позбавлений свободи та взятий під варту інакше, ніж у випадках,

вказаних у законі і в порядку, законом визначеним» [13]. Проте ця норма була лише декларацією, оскільки знаходилася у протиріччі з іншими юридичними нормами і принципами, які панували у радянській державі. Оцінюючи рівень застосування законодавчої техніки при створенні КПК 1922 р., як позитивний можна схарактеризувати той факт, що цей акт втілює спроби його укладачів сформулювати у його окремій статті – ст. 23 КПК 1922 р. – законодавчі дефініції понять («суд», «революційний трибунал» і ін.).

На підставі «Основних начал кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» (1924 р.) [14], відповідно до яких Президія ЦВК СРСР отримала право визначати види злочинів для радянських соціалістичних республік, у тому числі і для УСРР, ЦВК СРСР прийняв низку нормативних актів, які регулювали кримінально-правові відносини. Так, 25.02.1927 р. було затверджене ЦВК СРСР «Положення про злочини державні (контрреволюційні та особливо небезпечні для Союзу РСР, злочини проти порядку управління» [15] та інші акти.

Кримінальний кодекс УСРР (далі – КК 1927 р.), який затверджений ЦВК УСРР 08.06.1927 р. та набув чинності з 01.07.1927 р. [16], ґрунтувався на «Основних началах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» (1924 р.), Кримінальному кодексу УСРР (1922 р.), Кримінальному кодексу РСФРР (1926 р.) і ін. Більшість недоліків щодо застосування правил і засобів законодавчої техніки, які були характерні для КК 1922 р., виявилися також у КК 1927 р. Загалом він характеризується встановленням жорстокіших санкцій, посиленням судової охорони радянської держави, що виявилось у формулюванні його норм, структурній побудові, застосуванні тих чи тих юридичних конструкцій злочинів.

Кодекс структурно поділений на Загальну та Особливу частини. Загальна частина поділена на структурні одиниці, які позначені нумерацією та мають певні назви. Терміни «глава» чи «розділ» у Загальній частині не вживаються. Особлива

частина структурована на розділи, які пронумеровані та мають найменування. При цьому розд. II («Злочини проти порядку управління») поділений на дві складові: «А. Особливо для Союзу РСР небезпечні злочини проти порядку управління» та «Б. Інші злочини проти порядку управління» [16].

Термін «стаття» при позначенні структурних елементів Кодексу не застосовується (за винятком «Додатку до ст. 38 Кримінального Кодексу»), втім він вживається при конструюванні відсилок до тих чи тих статей КК 1927 р. (напр., у [ст.] 54-7, 54-8, 54-9 КК 1927 р. і ін. [16]). Для зручності ми використовуємо термін «стаття» для позначення відповідних складових тексту КК 1927 р. Назв статті КК 1927 р. не мають, втім є пронумерованими. Нумерація статей є наскрізною. З метою збереження нумерації статей при внесенні змін до КК 1927 р., використовується нумерація статей із значками (у вигляді цифр чи букв, різниця у застосуванні яких не простежується). Застосовується поділ статей на частини, які починаються з абзаців, а також на пункти, які позначаються буквами з дужками справа. Використано занадто багато приміток до статей Кодексу, крім того, часто це зроблено недоцільно (так, примітка до ст. 11 КК 1927 р. стосується застосування до неповнолітніх заходів кримінального покарання і ін.).

Багатьох змін, порівняно із КК 1922 р., зазнала Загальна частина КК 1927 р., у тому числі, як слушно помічено у літературі, «встановлено інститут зняття судимості, впроваджене поняття давності виконання вироків» і ін. [17; с. 403-404]. Переміни відбулися також в Особливій частині Кодексу, що виявилось у змінах, які стосуються формулювання існуючих юридичних конструкцій складів злочинів та запровадженні нових. Що стосується визначення злочину, то у ст. 4 КК 1927 р. «суспільно-небезпечною (злочинною) дією визнається кожна дія або бездіяльність, що загрожує радянському ладові або порушує правовий порядок, встановлений владою робітників і селян на перехідний до комуністичного ладу період часу» [16]. Отже, у КК 1927 р., так

само як у КК 1922 р., була відсутня вказівка про те, що злочином визнається лише діяння, передбачене у законі, тобто була збережена можливість застосування аналогії закону. Так само не була сформульована загальна норма, яка б встановлювала принцип відповідальності саме за вину (у ст. 42 КК 1927 р. передбачена лише необхідність з'ясування для суду мотивів і цілей злочинного діяння).

Правила поведінки у КК 1927 р. сформульовані не завжди з використанням достатнього ступеня абстрагування: ст. 75-4 КК 1927 р. передбачала відповідальність «за псування або поламавання ... тракторів і сільськогосподарських машин» [16] і ін. Так само, як і у КК 1922 р., у КК 1927 р. мали місце колізії (між змістом статей 42-47, які містять матеріальні норми, що стосуються призначення заходів соціального захисту, і назвою структурної складової тексту, яка їх об'єднує: «5. Порядок застосування судово-виправних заходів соціального захисту» [16], тобто передбачає саме порядок їх застосування; колізії між змістом ст. 162 і ст. 163 щодо визначення потерпілої особи та ін.). Існували певні недоліки при конкретизації юридичних норм у цьому акті: у ст. 100 КК 1927 р., яка встановлює відповідальність «за зловживання владою, перевищення або бездіяльність влади і неухвалене ставлення до службових обов'язків» [16], недостатньо конкретизованою є об'єктивна сторона злочину, що давало можливість суб'єкту застосування юридичних норм на власний розсуд, своєвільно застосовувати її при кваліфікації різного роду діянь. Те саме стосується також ст. 206-29 (в редакції від 25.01.1928 р.), яка передбачала відповідальність «за погане поводження з полоненими», ч. 1 ст. 138, у якій була закріплена відповідальність «за вмисне вбивство, вчинене: а) з користі, ревнощів (якщо воно не має ознак ст. 140) та інших низьких мотивів» [16] і ін.

Недостатньо точно у КК 1927 р. були визначені окремі поняття. Так, у ч. 2 ст. 70 КК 1927 р. вживаються такі недостатньо визначені поняття, як «буйство» та «бешкетство» [16]. Не була розроблена чітка система санкцій за порушення юридичних

норм, у тому числі це стосується встановлення неадекватних покарань за вчинення різних видів злочинів, які характеризувалися надзвичайною жорсткістю. Законодавець застосував занадто багато оціночних понять, при цьому передбачивши жорстку відповідальність за вчинення злочинів (ст. 116, 100, 180 і ін.). Отже, КК 1927 р., так само як і КК 1922 р., не позбавлений багатьох хиб і характеризувався посиленням захисту держави, у тому числі за допомогою застосування законодавчої техніки.

У наступні кілька років нормативні акти у зазначеній сфері суспільних відносин приймали як загальносоюзні, так і республіканські органи влади. Серед цих актів: Закон СРСР «Про заходи боротьби із злочинністю серед неповнолітніх» від 07.04.1935 р. [18] (де було встановлено кримінальну відповідальність з 12-літнього віку за вчинення крадіжки, вбивства і інших визначених у цьому Законі злочинів), Постанова ЦВК і РНК СРСР про застосування розстрілу та 10-річного ув'язнення за розкрадання колгоспного майна від 07.08.1932 р. [19; с. 499] і ін. Слід також зазначити, що у зв'язку із тим, що не існувало чіткої різниці між законами та підзаконними нормативними актами, діяння, що визначаються злочинами, закріплювалися не лише в законах, а й у багатьох підзаконних нормативних актах.

У зв'язку із прийняттям Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік (1924 р.), КПК 1922 р. був приведений у відповідність із положеннями цих Основ, а у 1927 р. був прийнятий новий Кримінально-процесуальний кодекс УСРР [20] (далі – КПК 1927 р.), у якому віддавалася перевага посиленому захисту радянської держави. Після цього було прийнято низку нормативних актів, які врегульовували відносини у кримінально-процесуальній сфері: Інструкція Верховного Суду та ОДПУ СРСР про механізм застосування репресій за постановою ЦВК та Раднаркомом Союзу РСР від 07.08.1932 р.) [21; с. 523-525] і ін.

В УСРР, на відміну від інших союзних республік, у 1927 р. був прийнятий та у 1928 р. набув чинності Адміністративний

кодекс УСРР [22] (далі – АК 1927 р.), який використовувався на практиці лише до кінця 1930-х рр. Юридичні конструкції, які застосовувалися при створенні зазначеного кодексу, забезпечували домінування держави над суспільством, у тому числі за допомогою адміністративних заходів. Зазначене пояснюється тим, що радянська держава не була зацікавлена при регулюванні своїх відносин із суспільством враховувати його інтереси, визнавати свою вторинність щодо суспільства. Це підтверджує той факт, що в радянській державі у 1928–1931 рр. та у 1935–1937 рр. адміністративне право взагалі не викладалось у вищих навчальних закладах як навчальна дисципліна.

Цивільний кодекс УСРР [23] (далі – ЦК 1922 р.), який затверджений ВУЦВК 16.12.1922 р. та введений у дію з 01.02.1923 р., – акт вищої юридичної сили серед актів цивільного законодавства УСРР, проте він ґрунтувався на Цивільному кодексі РСФРР (1922 р.). ЦК 1922 р. проголошував охорону цивільних прав законом, але був втіленням класових ідей та фактично не приватно-правовим, а саме публічно-правовим актом. Це проявилось у використанні при його створенні юридичних конструкцій цивільно-правових норм і інститутів і інших засобів і правил законодавчої техніки – адже саме радянська держава здебільшого домінувала у цивільно-правових відносинах, а інтереси інших осіб ігнорувалися.

ЦК 1922 р. складався із таких структурних елементів: «Загальна частина», «Речове право», «Зобов'язальне право» та «Спадкове право» [23]. Тобто логічно і структурно була виокремлена загальна частина у цьому кодексі, що було позитивним. Зазначені складові не були пронумеровані та (крім «Загальної частини», назва якої вказувала на застосування терміна «частина») не були позначені термінами «частина», «розділ» чи ін. Автор цієї роботи для зручності буде використовувати термін «розділ» для їх позначення.

Зазначені складові, тобто фактично розділи ЦК 1922 р. (крім розділу «Спадкове право»), у свою чергу, поділені на дрібніші елементи, які мають назви, втім термін

«глава» чи ін. не вживається, а використовуються римські цифри для їх нумерації. Автор цієї роботи вбачає за доцільне використати термін «глава» для їх позначення. Глава Х розділу «Зобов'язальне право» поділена на ще дрібніші елементи, які позначені арабськими цифрами та мають назви і фактично виконують роль параграфів цієї глави. Термін «стаття» вживається законодавцем у тексті ЦК 1922 р., проте назв статті не мають. Нумерація їх є наскрізною. Статті, в разі потреби, поділяються на частини та пункти, містять примітки. Так, у ЦК 1922 р. досить широко використовуються примітки до його статей, у яких роз'яснюється зміст термінів, здійснюється конкретизація юридичних норм, містяться винятки з правил, робляться відсилки тощо. З одного боку, роз'яснення змісту тих чи тих термінів є позитивним. Втім явно невдалим є формулювання санкції норми у примітці до ст. 407 ЦК 1922 р., яка врегульовує питання відповідальності «за аварії, завдані з вини державних морських лоцманів» [23].

Як логіка викладу норм, так і система структурної побудови ЦК 1922 р. має багато недоліків. Так, нелогічним видається розміщення норм, які стосуються договору як підстави виникнення зобов'язань (ст. 130 і ін.) після норм, які регулюють питання припинення зобов'язань (ст. 129). Не досить вдалим також є розміщення глав, які закріплюють статус товариств, у розділі «Зобов'язальне право», оскільки доцільнішим було б ці глави розташувати у «Загальній частині». Великою мірою ці та інші недоліки зумовлені тим, що ще не були вироблені досконалі та уніфіковані підходи до застосування правил і засобів законодавчої техніки. Як слушно зазначають О. Іоффе і Ю. Толстой, аналізуючи норми Загальної частини зобов'язального права ЦК РСФРР, тут «не був дотриманий єдиний критерій систематизації» [24; с. 20], що є характерним також для ЦК УСРР 1922 р.

Неповнота регулювання ЦК 1922 р. виявилася, зокрема, у тому, що до нього не включені норми, які регулювали авторські права та ін. Цей недолік був ліквідований

прийняттям Постанови ЦВК і РНК СРСР від 16 травня 1928 р., яка врегульовувала основи авторського права [25]. Що стосується юридичної конструкції поділу майна на рухоме і нерухоме, то у примітці до ст. 21 ЦК 1922 р. передбачається, що «з відміною приватної власності на землю поділ майна на рухоме та нерухоме скасовано» [23]. Отже, ЦК 1922 р. повинен був стати основою розвитку цивільного законодавства УСРР, але він не був позбавлений багатьох недоліків у застосуванні правил і засобів його створення.

Цивільно-процесуальний кодекс УСРР (1924 р.) та Цивільний процесуальний кодекс УСРР (1929 р.) так само, як і інші кодекси 1920-х років – Земельний кодекс УСРР (1922 р.), Кодекс законів про працю УСРР (1922 р.) тощо, ґрунтувалися на загальносоюзному законодавстві. Крім того, у зв'язку із внесенням змін до цих та багатьох інших кодексів, прийняттям нових законів, виникало багато колізій між їх нормами. У зв'язку із зазначеним, слушним є твердження О. Іоффе та М. Шаргородського про те, що «потрібно спочатку завершити галузеву кодифікацію і потім переходити до комплексної кодифікації» [26; с. 376].

Дослідивши особливості становлення вітчизняної законодавчої техніки радянського періоду в контексті кодифікації законодавства 1920-х років, приходимо до таких висновків. Створені внаслідок проведення кодифікації законодавства УСРР кодекси 1920-х років втілювали принципи і систему соціалістичного права і ґрунтувалися на загальносоюзному законодавстві та законодавстві РСФРР. Ця кодифікація законодавства була неповною. Кодифікаційні акти часто містили прогалини, існували недоліки у конкретизації юридичних норм, недостатньо точно були визначені окремі поняття, не була розроблена чітка система санкцій за порушення юридичних норм тощо. Вони ґрунтувалися на ідеї захисту радянської держави, характеризувалися відповідним використанням правил і засобів законодавчої техніки. Не були вироблені уніфіковані підходи до застосування правил і засобів законодавчої техніки. Не сприяло формуванню стабільної

практики застосування правил і засобів створення і систематизації законів те, що законодавчу діяльність здійснювали різні органи державної влади. Також у законодавчій практиці 1920-х рр. не існувало чіткої різниці між законами та підзаконними нормативними актами, що проявлялося, зокрема, у відповідному закріпленні предметів їх регулювання, формулюванні юридичних норм в актах, структурній побудові та ін. та призвело до зниження реального значення закону у суспільстві. Як слушно зазначила Н. Оніщенко, акти ВУЦИК, «незалежно від їх назв (декрет, постанова, резолюція, циркуляр і т. ін.) усі ... були законами» [3; с. 37]. Одним із основних засобів законодавчої техніки було відтворення норм загальносоюзного законодавства в нормах актів УСРР. Історичні здобутки у сфері використання правил і засобів розробки і систематизації законів повинні сприяти попередженню помилок і створенню якісних законів у сучасній Україні.

Література

1. Усенко І. Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР / Усенко І. Б. / АН УССР. Ин-т государства и права: [отв. ред. Б.М. Бабий]. – К.: Наукова думка, 1989. – 120 с.
2. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки. Затверджена Президією III Всеукраїнського З'їзду Рад 14.03.1919 р. // ЗУ УСРР. – 1919. – № 19. – Ст. 204.
3. Оніщенко Н. Н. Становление и развитие источников советского права на Украине / Н. Н. Оніщенко / АН УССР. Ин-т государства и права: [отв. ред. - Н. И. Козюбра]. – К.: Наукова думка, 1988. – 112 с.
4. Постановление V Всеукраинского съезда Советов «О советском строительстве» от 1.03.1921 г. // Съезды Советов в документах. 1917–1936 гг. : в 3-х т. – М.: Госюриздат, 1960. – Т. 2. – С. 90–94.
5. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки. Затверджена XI Всеукраїнським з'їздом рад 15.05.1929 р. // Збірник законів УСРР. – 1929. – № 14. – Ст. 100.
6. Апт Л. Ф. Законодательная техника советского периода // Законодательная техника: науч.-практ. пособ. [Апт Л. Ф., Власенко Н. А., Исаков В. Б. и др.] ; под ред. Ю. А. Тихомирова. – М.: Городец, 2000. – С. 231–249.
7. Уголовный кодекс Украинской Социалистической Советской Республики. Утвержден ВУЦИК 23.08.1922 г. // Сборник узаконений УССР. – 1922. – № 36 (прил.).
8. Декрет № 3 о суде. Утвержден Советом Народных Комиссаров 20.07.1918 г. // СУ РСФСР 1918 г. – № 52. – Ст. 589.
9. Мишунин П. Г. Очерки по истории советского уголовного права. 1917–1918 гг. / Мишунин П. Г. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1954. – 231 с.
10. Курс советского уголовного права: в 6 т. – Часть общая. Т. I. Уголовный закон. – М.: Наука, 1970. – 311 с.
11. Окіпнюк В. Т. Кримінальний Кодекс УСРР 1922 / Окіпнюк В. Т. // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. – К.: Укр. енцикл., 2001. – Т. 3. – С. 403.
12. Нехамкин Н. А. [Аналогия] в уголовном праве / Н. Нехамкин // Энциклопедия государства и права / под ред. П. Стучка. – М.: Изд-во Комм. Акад., 1925–1927. – Т. 1. – С. 113–114.
13. Уголовно-процессуальный кодекс УССР. Утвержден ВУЦИК 13.09.1922 г. // Сборник узаконений УССР. – 1922. – № 41.
14. Основные начала уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик. Приняты ЦИК СССР 31.10.1924 г. // СЗ СССР. – 1924. – № 24. – Ст. 205.
15. Положение о преступлениях государственных (контрреволюционных и особенно опасных для Союза ССР, преступлениях против порядка управления). Утверждено ЦИК СССР 25.02.1927 р. // Собрание законов СССР. – 1927. – № 12.
16. Кримінальний кодекс УСРР. Затверджений Центральним Виконавчим Комітетом УСРР 08.06.1927 р. // З.У. УСРР 1927 р. – № 26–27. – Ст. 131.
17. Окіпнюк В. Т. Кримінальний Кодекс УСРР 1927 / Окіпнюк В. Т. // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.:

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються особливості становлення вітчизняної законодавчої техніки в радянський період у контексті кодифікації законодавства 1920-х років. Досліджено основні засоби і правила законодавчої техніки, які було використано для створення кодексів, що стосуються формулювання норм права, побудови структури, використання юридичної термінології та ін.

SUMMARY

The article deals with the peculiarities of national legal technique development in the Soviet period in legislation codification context in 1920s. Basic means and rules of legal technique application are studied for code drafting pertaining to legal provisions formulation, structure framing as well as legal terminology application.

Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. – К.: Укр. енцикл., 2001. – Т. 3. – С. 403–404.

18. О мерах по борьбе с преступностью среди несовершеннолетних. Закон СССР от 07.04.1935 г. // СЗ СССР. – 1935. – № 19. – Ст. 155.

19. Постанова ЦВК і РНК СРСР про застосування розстрілу та 10-річного ув'язнення за розкрадання колгоспного майна від 07.08.1932 р. // Колективізація і голод на Україні. 1929–1933 : 36. док. і мат. / АН України. Ін-т історії України та ін.; упоряд. Михайличенко Г. М., Шаталіна С. П.; редкол.: Кульчицький С. В. (відп. ред.) [та ін.]. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 499.

20. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР. Затверджений ЦВК УСРР 20.07.1927 р. // ЗУ УСРР. – 1927. – № 36–38. – Ст. 167.

21. Інструкція Верховного Суду та

ОДПУ СРСР про механізм застосування репресій за постановою ЦВК та Раднаркому Союзу РСР від 7 серпня 1932 р. // Колективізація і голод на Україні. 1929 – 1933 : 36. док. і мат. / АН Укр. Ін-т історії України та ін.; Упоряд. Михайличенко Г. М., Шаталіна С. П.; Редкол.: Кульчицький С. В. (відп. ред.) [та ін.]. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 523–525.

22. Адміністративний кодекс УСРР. Затверджений ВУЦВК УСРР 12.10.1927 р. // ЗУ УСРР. – 1927. – № 63, 65. – Ст. 239 і 240.

23. Цивільний кодекс УСРР. Затверджений ВУЦВК 16.12.1922 р. // СУ УСРР. – 1922. – № 55 (прил. к ст. 780).

24. Иоффе О. С. Новый Гражданский кодекс РСФСР / О. С. Иоффе, Ю. К. Толстой. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1965. – 447 с.

25. Постановление ЦИК и СНК СССР от 16.05.1928 р. „Основы авторского права” // СЗ СССР. – 1928. – № 27. – Ст. 246.

26. Иоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1961. – 381 с.